

Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток» включено до переліку наукових фахових видань України з державного управління (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019).

Спеціальність – 281.

Державне управління: удосконалення та розвиток. 2025. № 4.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2025.4.20>

УДК 332.14:005.21(4)

Р. П. Костик,

аспірант, Національний університет цивільного захисту України

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-0550-4257>

ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД ПУБЛІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІЙ

R. Kostyk,

PhD student, National University of Civil Defence of Ukraine

FOREIGN EXPERIENCE OF PUBLIC REGULATION OF SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF TERRITORIES

У статті було проаналізовано сучасні підходи до визначення сутності публічного регулювання розвитком регіону. Визначено, що заслуговують на увагу національні та регіональні програми екологічного, демографічного, аграрного, соціального та інших правлінь, що розробляються та реалізуються в різних країнах світу. Аналіз міжнародного досвіду свідчить, що з підвищення стійкості регіонального розвитку в сучасних умовах крім інституційних передумов потрібно створити ефективну функцію національного економічного базису.

Перетворення держави на потужний суб'єкт економічної діяльності є однією з найважливіших сутнісних характеристик сучасної системи світогосподарства. Тому в умовах, коли в Україні відбуваються багатоважкі процеси трансформації всіх сфер життєдіяльності суспільства, особливий інтерес набуває використання теорії та практики інших країн у галузі державного регулювання соціально економічного розвитку регіонів. У таких умовах на більшу увагу заслуговує зарубіжний досвід впливу державних органів влади на формування фінансової основи регіонів. Відомо, що процеси державного регулювання соціально-економічного розвитку регіонів у різних країнах зводяться, як правило, до перерозподілу всіх видів ресурсів, необхідних для забезпечення безперервного відтворення безперервної діяльності, і перш за все до перерозподілу фінансових ресурсів країни та її регіонів. На загальнонаціональному рівні подібні процеси втілені в акумулювання, розподіл і використання коштів державного бюджету. Найважливіша роль формуванні механізму публічного регулювання соціально-економічного розвитку країни та її регіонів належить податковій політиці. В даний час через податки країн з економікою соціально-орієнтований ринкового типу вилучається від 30% до 50% доходів населення.

Як свідчить узагальнений аналіз світової практики господарювання, у кожній країні можна виділити специфічні особливості побудови системи оподаткування. Це неминуче відбивається на її ролі в формуванні доходної бази бюджетів усіх рівнів. Критична оцінка цього досвіду представляє великий інтерес через активну спробу практичного використання в даний час досягнень передових держав у сфері державного регулювання соціально-економічного розвитку регіонів України.

The article analyzes modern approaches to determining the essence of public regulation of regional development. It is determined that national and regional programs of environmental, demographic, agrarian, social and other governance, which are developed and implemented in different countries of the world, deserve attention. Analysis of international experience shows that to increase the sustainability

of regional development in modern conditions, in addition to institutional prerequisites, it is necessary to create an effective function of the national economic base.

The transformation of the state into a powerful subject of economic activity is one of the most important essential characteristics of the modern world economic system. Therefore, in conditions when Ukraine is undergoing complex processes of transformation of all spheres of society, the use of the theory and practice of other countries in the field of state regulation of the social and economic development of regions is of particular interest. In such conditions, foreign experience of the influence of state authorities on the formation of the financial basis of regions deserves greater attention. It is known that the processes of state regulation of the social and economic development of regions in different countries are reduced, as a rule, to the redistribution of all types of resources necessary to ensure the uninterrupted reproduction of continuous activity, and above all to the redistribution of financial resources of the country and its regions. At the national level, similar processes are embodied in the accumulation, distribution, and use of state budget funds. The most important role in the formation of the mechanism of public regulation of the social and economic development of the country and its regions belongs to tax policy. Currently, from 30% to 50% of the population's income is withdrawn through taxes in countries with a socially-oriented market economy.

As a generalized analysis of world business practice shows, in each country, specific features of the taxation system can be identified. This inevitably affects its role in forming the revenue base of budgets at all levels. A critical assessment of this experience is of great interest due to the active attempt to practically use the achievements of advanced states in the field of state regulation of the social and economic development of the regions of Ukraine.

Ключові слова: *публічне регулювання, механізми публічного регулювання, соціально-економічна політика, управління регіону, ефективність, регіональна економіка.*

Keywords: *public regulation, public regulation mechanisms, social and economic policy, regional management, efficiency, regional economy.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОКІ З ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У кожній країні, але у різних формах присутні елементи публічного регулювання регіонального розвитку. Суперечки, які часто виникають з приводу публічного регулювання соціально-економічним розвитком регіону, пов'язані з тим, що найчастіше важко визначити усвідомлену та дієву регіональну політику, якщо різні державні інституції, що впливають регіональний розвиток, погано координують свою діяльність. Публічне регулювання соціально-економічним розвитком регіону може бути активним, інституційно відокремленим, оснащеним спеціалізованими інструментами тощо, а може бути й малопомітним, слабо виділятися серед інших напрямів діяльності держави.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Різні аспекти проблеми, яку ми досліджуємо, висвітлені у працях вітчизняних науковців і практиків, О. Алімова, Н. Бондарчук, М. Бутка, О. Васильєвої, М. Долішнього, Я. Жовнірчика, О. Іванченко, В. Керецмана, М. Корецького, Ю. Коротича, О. Крайника, М. Латиніна, О. Топчієва, та ін.

Однак закордонний досвід побудови стратегій соціально-економічного розвитку регіонів держави в умовах глобалізації економіки висвітлений недостатньо і потребує поглибленого опрацювання на теоретичному та методологічному рівнях.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою даної статті є дослідження закордонного досвіду публічного регулювання соціально-економічним розвитком територій.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Ідеї вирівнювання рівнів соціально-економічного розвитку регіонів були важливими завжди і регулярно піднімаються і в сучасних умовах. Таким чином,

потрібне вирішення низки важливих завдань щодо підвищення конкурентоспроможності національної економіки та переходу до індустріально-інноваційного вектора розвитку. Для цього слід, перш за все, подолати сировинну домінанту і практику неприйняття нововведень. У зв'язку з вищевикладеним пропонується наукове дослідження особливо актуальне зараз, тому метою цієї роботи вивчення концептуальних основ просторового розвитку, і навіть розробка механізмів реалізації технологічної модернізації регіонів на основі мультисекторного підходу, орієнтованого на формування «точок зростання» та прогресивні структурні зрушення.

Найважливішою стає регіональна політика, яка використовує нові підходи, спрямовані на виявлення та розвиток «полісів зростання». Більше того, такі «поліси зростання» спочатку використовувалися для організації економічного простору та галузевого підходу. В основі концепції «полісів зростання» лежить думка про те, що провідні галузі здатні транслювати свій ресурсний потенціал на слаборозвинені регіони. Ця теорія набула свого розвитку та інших значення у сфері просторового розвитку, наприклад, у межах дослідження ефекту впливу міських агломерацій, моделі «дифузії інновацій» (тобто концепція регіонального розвитку, заснована на зародженні нових ідей та технологій у центрі, які можуть поширюватись на периферію).

У зв'язку з цим особливу увагу слід приділяти питанню технологічної модернізації національної економіки, яку доцільно розпочинати з виявлення та розвитку «полісів зростання», які можуть зіграти роль трансляторів інновацій на широку периферію країни. Іншими словами, «поліса зростання» утворюватимуться не автономно і дадуть поштовх динамічного розвитку території, де вони розташовані.

Як зазначалося раніше у наших дослідженнях, світова практика свідчить, що інноваційне зростання буде ефективнішим у тих регіонах, в яких воно

засноване на принципі «розумної» спеціалізації, тобто виявленні та розвитку унікальних інноваційних галузей регіону [2].

Для того, щоб визначити цільові вектори «втягування» відсталих у економічному розвитку регіонів в процес прискореної технологічної модернізації, необхідно, перш за все, сприяти розвитку стабільних економічних зв'язків між регіонами. Особливу актуальність набуває розробка стратегічних напрямів структурних перетворень регіонів на основі "розумної спеціалізації" з виділенням можливих "полюсів зростання".

Аналіз зарубіжних наукових досліджень показує, що одним із ефективних механізмів інтенсифікації створення та впровадження нових технологій є формування територіальних інноваційних систем, чи екосистем. При цьому ефективною вважається регіональна політика, яка спрямована на виявлення та підтримку можливих «точок зростання», які мають найбільший потенціал. У науковому середовищі дослідження потенціалу територій засноване на концепції неявних знань та «перетікання знань» [7, с.122]. Особливість цих знань у їх неподільності, можливості використовувати необмежену кількість разів і обмеженою можливістю виключити інших агентів з процесів користування ними.

Центр-периферійна модель просторового розвитку передбачає, що між центрами та периферією існує рухлива зона напівпериферії, яка активніша і при різкій зміні умов розвитку може перехопити функції центру. В основі цієї теорії лежить уявлення про провідну роль галузевої структури економіки та в першу чергу провідних територій - так звана точка зростання. Теорія «точки зростання» стала базовою основою для появи концепції поляризованого розвитку, в рамках якої спостерігається прагнення об'єднати різноманітні погляди, пов'язані з активізацією економічної діяльності на відсталих, периферійних та проблемних територіях.

По суті, концепції просторового розвитку працюють на всіх етапах: від великих міських агломерацій до регіональних та місцевих районів. Важливим трендом просторового розвитку багатьох країн за останні десятиліття став перехід від політики економічного вирівнювання рівня соціально-економічного розвитку територій до диференційованої політики розвитку окремих територій, здатних забезпечувати високі темпи зростання за допомогою інновацій. Тому необхідно розробляти компромісну регіональну політику країни, в якій буде виділено чіткі пріоритети концепції дифузії інновацій. При цьому дифузія інновацій відбувається еволюційно за двома траєкторіями:

- 1) за існуючою ієрархічною системою від міст-центрів (тобто від найбільш великих міст до менших міст за розміром та статусом);
- 2) за системою від прилеглих центрів у сусідні чи прилеглі міста (тобто «розтікаючись» на сусідні міста, що особливо інтенсивно відбувається в межах великих агломерацій) [8, с.51].

У таких умовах велика увага заслуговує зарубіжний досвід дії державних органів влади на формування фінансової бази регіонів. Відомо, що процеси державного регулювання соціально-економічного розвитку регіонів в країнах з федеральним облаштуванням суспільно-політичної сфери зводяться, як правило, до перерозподілу усіх видів ресурсів, необхідних для забезпечення безперервної відтворювальної діяльності, і, передусім, до перерозподілу фінансових ресурсів країни і її регіонів. На загальнонаціональному рівні подібні процеси втілені в акумуляції, розподілі і використанні засобів державного бюджету.

Найважливіша роль у формуванні механізму державного регулювання соціально-економічного розвитку країни і її регіонів належить податковій політиці. Нині через податки в державах з економікою соціально орієнтованого ринкового типу вилучаються від 30% до 50% доходів населення.

Як свідчить узагальнений аналіз світової практики господарювання, в кожній країні можна виділити специфічні особливості побудови системи

оподаткування. Це неминуче відбивається на її ролі у формуванні прибуткової бази бюджетів усіх рівнів.

Слід особливо підкреслити роль прибуткового податку з населення в міжнародній практиці оподаткування, на основі якого державу перерозподіляють від 30% до 45% доходів державного бюджету. При цьому значення цього податку як основи формування прибуткової бази бюджетів низьких рівнів має тенденції до неухильного росту на тлі паралельного і одночасного зниження ставок прибуткового податку. Так, в США з кінця 50-х - початку 60-х років ставка прибуткового податку складала 91%, в період з кінця 60-х до початку 80-х вона знизилася до 70%, а в 1981-1985 роках склала 50%.

Реформа податкової системи, проведена у кінці 80-х років в США сприяла тому, що замість 14 ставок прибуткового податку з населення стали діяти лише дві : 15% по нижній межі і 28% — по верхньому [2].

Іншою найважливішою тенденцією державної податкової політики в економічно розвинених країнах світу є тенденція постійного зниження питомої ваги податку на прибуток корпорацій в доходах державного бюджету, при одночасному рості абсолютних сум надходжень від цього податку. Пільги по оподаткуванню корпорацій в зарубіжних країнах пов'язані, в основному, з введенням практики прискореної амортизації, з використанням системи податкових кредитів (суми податків залишаються у розпорядженні корпорацій для здійснення інвестицій) і податкових канікул (відміна податкових відрахувань до бюджету на певний період часу), а також у формі знижок платежів на виснаження надр, виключення з оподаткування прибутку, що йде на НДДКР, на інвестиції до основних фондів і т. д. Здійснення вказаних заходів веде до того, що в США майже половина валового доходу корпорацій не оподатковується, у Великобританії приблизно 2/3 валові доходи корпорацій виключається з процесу оподаткування. Хоча існують і зворотні ситуації. Наприклад, досвід Швеції, де

доля оподаткування прибутку корпорацій наближається до абсолютного значення (по відсотку прибутку, що оподатковується) [3, с.299].

Величезна роль у формуванні доходів бюджетів усіх рівнів в зарубіжних країнах належить непрямим податкам, з яких найбільше значення отримали ПДВ і акцизи. Так, наприклад, у Франції доля ПДВ складає 80% усіх непрямих податків, в інших країнах його величина коливається в межах 30-50% [6, с.125].

Відмічаючи загальносвітові тенденції розвитку системи оподаткування держав з економікою ринкового типу, слідус особлива увага приділити досвіду США в області формування прибуткової бази бюджетів штатів, графств і міст. Критична оцінка цього досвіду представляє великий інтерес зважаючи на спроби практичного використання досягнень передових країн, що активно робляться нині, в області державного регулювання соціально-економічного розвитку регіонів України.

Відмітною особливістю процесу формування прибуткової бази територіальних утворень США є те, що внаслідок зниження здатності владних структур задовольняти усі зростаючі потреби і очікування громадян, спостерігається повсюдне посилення міри тиску з боку населення на практику освіти і використання регіональних бюджетів.

Зміни, що відбуваються в процесі державного розподілу бюджетних ресурсів між регіонами країни тісно пов'язані з чинним на їх рівні законодавством, що визначає розмежування повноважень і обов'язків місцевих органів влади в цій сфері. При цьому зміст нормативно-правової бази їх діяльності орієнтований на заохочення і стимулювання конкуренції і суперництва між різними рівнями і гілками влади у справі створення на своїй території найбільш сприятливого режиму господарювання. Наприклад, з метою залучення на свою територію підприємців з числа підрозділів дрібного і середнього бізнесу, послідовного регулювання регіонального ринку товарів і

інвестицій, влада міст охоче застосовує наявне у них право максимально можливого пониження ставки помайнового оподаткування.

У умови послідовного зниження розмірів федерального фінансування місцевих бюджетів США підвищується міра самостійності і відповідальності бюджетів нижнього рівня, а отже і місцевої влади в рішенні завдань соціальної сфери, здійсненні природоохоронних заходів, створення найбільш сприятливої економічної обстановки в регіоні і т. д [4].

Найбільш ефективним способом згладжування негативних наслідків економічної нестабільності в економіці регіонів і рішення інших проблем являється диверсифікація податкових джерел і розширення податкової бази територій.

Пильна увага притягає той факт, що усередині територіальних утворень країни допускаються відхилення у величині ставок оподаткування. При цьому фахівцями помічено, що різниця в розмірах ставок податку в 1% призводить до зниження оподатковуваної бази в середньому на 6% [5, с.48].

Великий інтерес для вдосконалення вітчизняного організаційно-економічного механізму державного регулювання економіки регіонів представляє також досвід США в частині використання акцизних зборів, застосування яких націлене, передусім, на забезпечення поповнення прибуткової бази місцевих бюджетів і рішення ряду важливих завдань державної податкової політики на рівні регіону.

Регулювання просторової організації господарства стає однією з найважливіших функцій держави, оскільки розвиток регіональних соціально-економічних систем у сучасних умовах неможливо здійснювати, ґрунтуючись лише на механізмах ринкового саморегулювання. Виходячи зі світового досвіду можна стверджувати, що проведення політики державного невтручання призводить до регіональних проблем та порушення цілісності національної економіки та суспільства.

Досвід зарубіжних країн наочно демонструє необхідність публічного регулювання регіонального розвитку, з допомогою якого можна подолати територіальні відмінності, зміцнити цілісність і єдність України.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Таким чином, удосконалюючи механізм державного регулювання соціально-економічного розвитку регіонів України, із зарубіжного досвіду можна використати наступне:

- реалізацію багатоступінчастої практики зниження ставок оподаткування на прибуток підприємств, установ, організацій реального і соціального сектора економіки регіонів;
- підвищення задаючої ролі бюджетної системи регіонів за рахунок перерозподілу функцій управління (а значить і фінансових коштів) і відповідальності на користь місцевих органів влади, з відповідними змінами в нормативно-правовій базі, що регулює бюджетні стосунки в регіонах України;
- максимально можливе зниження ставок помайнового податку з громадян, що повинне сприяти активізації діяльності підрозділів дрібного і середнього бізнесу і росту числа новостворюваних робочих місць, а, отже, підвищенню купівельних можливостей населення і подальшому розвитку виробництва в регіоні;
- використання циклів ділової активності в процесах визначення і встановлення переліку податків і ставок оподаткування;
- введення практики додаткового збільшення ставок державних і регіональних податків з метою збільшення прибуткової бази місцевих бюджетів для використання їх по суто цільовому призначенню;
- використання практики збільшення ставок державних і регіональних податків (понад постійно діючі ставки);

- підвищення рівня диверсифікації оподаткованої бази регіонів, зокрема за рахунок розширення прибуткової бази місцевих бюджетів, за рахунок розвитку системи акцизів, введення податків на привілейовані професії, на посадове право, право займатися підприємницькою і фермерською діяльністю;
- надання регіональній владі право регулювати ставки податків, включаючи податки державного, регіонального і місцевого рівня;
- введення обов'язкової податкової територіальної ставки на будівництво об'єктів соціальної і допоміжної інфраструктури загально-регіонального призначення.

Література

1. Павлов О.І. Сільський розвиток у контексті цивілізаційного підходу. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/knp/156/knp156_5052.pdf.
2. Пастух К. Зарубіжний досвід державного регулювання соціально-економічного регіонального розвитку [Електронний ресурс]. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2017/2017_04\(35\)/16.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2017/2017_04(35)/16.pdf).
3. Пуцентейло П. Р., Завитій О. П. Особливості формування стратегії управління економічним розвитком регіону. Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка. 2017. № 27. С. 298–308.
4. Савицький Е. Е. Забезпечення продовольчої безпеки та сталого розвитку сільських територій в умовах кризового періоду. Економіка та суспільство. 2022. Вип. N 44. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1792/1727> (дата звернення: 15.05.2023).
5. Тіщенко О.П. Модернізація державного управління регіональним розвитком у контексті європейської інтеграції України. Моделювання регіональної економіки. 2013. Вип. 1. С. 47—58.
6. Рагімов Ф. Теоретико-методологічні засади функціонування механізмів державного управління сталим розвитком регіонів в умовах глобалізації. Державне управління та місцеве самоврядування. 2017. № 4. С. 122–128.
7. Чубіна А. С. Ризики децентралізації об'єднаних громадських громад. Публічне урядування. 2022. № 5(33). С.120—126.

8. Shamshad A. Enhancing regional Economic cooperation and integration in Asia and The Pacific. United Nations publication. 2017. 70 p.

References

1. Pavlov, O.I. (2009), "Rural development in the context of the civilizational approach", available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/knp/156/knp156_5052.pdf (Accessed 15 March 2025).

2. Pastukh, K. (2017), "Foreign experience of state regulation of socio-economic regional development", available at: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2017/2017_04\(35\)/16.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2017/2017_04(35)/16.pdf) (Accessed 15 March 2025).

3. Putsenteilo, P. R. and Zavytii, O. P. (2017), "Peculiarities of forming a strategy for managing the economic development of the region", Podilskyi visnyk: silske hospodarstvo, tekhnika, ekonomika, vol. 27, pp. 298–308.

4. Savyts'kyj, E.E. (2022), "Ensuring food security and sustainable development of rural areas during a crisis period", Ekonomika ta suspil'stvo, vol. 44, available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1792/1727> (Accessed 15 March 2025).

5. Tishchenko, O. P. (2013), "Modernization of public administration by regional development in the context of European integration of Ukraine", Modeliuvannia rehio\$ nalnoi ekonomiky, vol. 1, pp. 47—58.

6. Rahimov, F. (2017), "Theoretical and methodological principles of the functioning of mechanisms of state management of sustainable development of regions in the conditions of globalization", Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia, vol. 4, pp. 122–128.

7. Chubina, A.S. (2022), "Risks of decentralization of united public communities", Publichne uriaduvannia, vol.5 (33). pp. 120—126.

8. Shamshad, A. (2017), Enhancing regional Economic cooperation and integration in Asia and The Pacific, United Nations publication, NY, USA.

Стаття надійшла до редакції 26.03.2025 р.